

## ŽIDOVSKÝ KULTÚRNY FENOMÉN V STREDNEJ EURÓPE (editoriál)

Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr Fakulty stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre sa dlhodobo a systematicky venuje židovskému kultúrnemu fenoménu v strednej Európe. Preto sa redakcia časopisu Stredoeurópske pohľady rozhodla venovať druhé číslo tejto problematike, osobitne žalmom v židovsko-kresťanskom kontexte.

Strednú Európu mnohí odborníci hodnotia ako priestor, kde sa spájajú mnohé národné, kultúrne a náboženské spoločenstvá. Možno ju definovať ako multietnický a multikultúrny priestor, ide o akúsi „nárazníkovú zónu“ rozličných národov, náboženstiev a kultúr od čias Rímskej ríše až podnes. Avšak, ide aj o priestor, v ktorom práve strach o stratu národnej identity spôsobil vyvolávanie nenávisť voči iným etnikám. Židia v stredoeurópskom priestore sa vždy vyznačovali ambivalentnosťou – na jednej strane spolunažívajú s inými etnikami, sú organickou súčasťou ich kultúry a presadzujú sa aj v ekonomickej oblasti, avšak na druhej strane zostávajú marginalizovanou skupinou obyvateľstva. Mnohí historici a teoretici sa nazdávajú, že bez židovskej komunity by bola stredná Európa konzervatívnejšia a menej flexibilná.

Po stáročiach konfliktov a odcudzovania v ostatných desaťročiach sa začína čoraz viac rozvíjať náboženský dialóg medzi kresťanským a židovským spoločenstvom. Spoločným východiskom liturgického života, resp. obradov je Biblia. Kniha žalmov tvorí významnú časť Starého zákona. Tieto texty sú pre židov neodmysliteľnou súčasťou ich života a mementom smrti, zároveň aj vzbury, náreku či utrpenia. Mnohí biblisti ju nazývajú aj akýmsi súhrnom duchovných skúseností Izraela, vo forme básní a piesní je v nich sklbená takmer celá starozákonná teológia. Sväté písmo charakterizuje žalmy ako výlev náboženských citov. Obsahujú hojnosť poučení o Bohu a jeho vlastnostiach, vďačnosť za dobrodenia, smútok z prenasledovania či prežívania chorôb, nádej na zmilovanie a Božiu pomoc pre seba a svojich blízkych v ťažkých časoch. Žalmy sú nositeľmi bohatstva hebrejskej poézie.

Žalmové spevy prešli zo starozákonnej bohoslužby i do Cirkvi. Pre duchovných otcov slúžia ako prameň Božej múdrosti či zdroj mravných náuk. Žalmy sú považované za najkrajšie výtvory biblickej poézie, za najkrajšie texty svetovej literatúry, často nazývané aj básnickými perlami starozákonného písomníctva.

V druhom čísle časopisu Stredoeurópske pohľady sa autori zo Slovenska, Českej republiky a Maďarska venovali rôznym aspektom židovskej kultúry v stredoeurópskom priestore. Prvý príspevok Martina Pukanca sa venuje židovskému žalmu 19 v jeho prvej stredoeurópskej podobe. Podľa autora štúdie je tento žalm obľúbený v kresťanskej tradícii a patrí dodnes medzi najinšpirujúcejšie pre umelcov. M. Pukanec analyzuje starosloviensky preklad žalmu a porovnáva ho s gréckym variantom a hebrejskou pôvodinou.

Na príspevok o žalmoch nadväzuje analýzou a charakteristikou žalmov v gregoriánskom chóráli Vladimír Fulka. Objasňuje skutočnosť, že Kniha žalmov, a teda židovsko-kresťanské žalmy, sú osobitnou kapitolou nielen v dejinách liturgie, ale aj v dejinách hudby. Príspevok je zároveň platformou pre konfrontáciu súčasnej katolíckej bohoslužby a židovských bohoslužobných spevov.

Diachronický výskum prekladov 13. žalmu predstavuje autorka maďarského príspevku Éva Petróczí. Venuje sa osobitostiam súčasného maďarského a anglického prekladu, ekvivalentnosti prvých dvoch riadkov maďarského a anglického prekladu s pôvodným hebrejským variantom. Opisuje proces umeleckého prekladu žalmu u rôznych autorov. Napokon sama autorka uvádza svoju parafrázu 13. žalmu.

Magdaléna Hrbáček sa v štúdiu venuje paralelizmom v Knihe žalmov, pričom uvádza jednotlivé typy, napr. synonymický, antitetický, syntetický a klimatický paralelizmus. Autorka poukazuje

aj na to, že moderná hebrejská poézia často používa paralelizmy, tie potom demonštruje na príkladoch z tvorby súčasných izraelských spisovateľov.

Židovskej menšine v multikultúrnom prostredí Bukoviny sa v príspevku venuje Radek Malý, a to konkrétne literárnemu prínosu tejto menšiny. Bukovinu charakterizuje ako historický región vo východnej Európe, v ktorom žilo okolo pol milióna ľudí najrozličnejších národností, ktorí udržiavali kontakt s európskou kultúrou prostredníctvom integračnej roly nemčiny. Autor v štúdií predstavuje literárne prúdy a spisovateľské aktivity predstaviteľov regiónu.

Židovským a kresťanským elementom vo vybranom literárnom diele sa zaoberá Alexej Mikulášek. Autor na príkladoch skúma interferenciu kresťanských a židovských elementov v zobrazení konkrétneho areálu. Pozornosť venuje dielu poľskej spisovateľky E. Orzeszkovej, porovnáva ho so závermi štúdií z cyklu českého autora V. Rakousa. V príspevku sa pokúša dokázať, resp. spochybníť spisovateľkou vyobrazený „židovský svet“.

Monika Adamická sa v príspevku venuje stereotypom o Židoch v slovenskej literatúre z obdobia pred druhou svetovou vojnou. Na základe interpretácie vybraných diel z prelomu storočí, v ktorých sa vyskytuje židovská tematika, si kladie za cieľ charakteristiku najčastejších stereotypov, ktoré sa týkali vzťahu Slovákov i Židov a často viedli k formovaniu antisemitizmu v spoločnosti.

Posledný príspevok Gábora Ortutaya nazerá na Knihu žalmov z dvoch aspektov. Na jednej strane typizuje jednotlivé žalmy, na druhej strane poukazuje na inšpiráciu, ktorú, najmä pri Dávidových žalmoch (1 – 72), pripisuje Bohu. Autor vymenúva základné typy alebo kategórie žalmov: výchovné, historické, prorocké, blahoslavené a praktické.

Na posledných stranách druhého čísla časopisu Stredoeurópske pohľady sa nachádzajú recenzie na literárne alebo vedecké diela, ale aj správy o aktivitách vydavateľov časopisu.

Dominika Hlavinová Tekeliová – Tibor Žilka